

کاریکاتوره‌های دوران انقلاب دلایل انقلاب را آشکار، توجیه و تبیین می‌کردند. هنرمندان از طرح‌هایی استفاده می‌نمودند که مخاطبان را نسبت به استثمار مردم در سطح جهانی آگاه کند. شاه و رژیم پهلوی همواره یکی از نقاط کانونی کاریکاتور بودند. جواد علیزاده در اثر خود (بدون عنوان) به موضوع پایان حکومت شاه می‌پردازد. او درباره این اثر می‌گوید: «می‌خواستم بگویم شاه به پایان دوره‌اش رسیده است. خیلی‌ها وقتی این کاریکاتورها چاپ شد به مامی گفتند که شاه برمی‌گردد و هراس داشتند!». کاریکاتور بیست‌ها در ابتدا تحت تأثیر احساسات ضد آمریکایی اقدامات آمریکا را زیر سؤال بردند یا افشا کردند، اما با گذشت زمان و تکامل دیدگاه‌های سیاسی، آثار آنان هم اتحاد جماهیر شوروی و هم آمریکا را هدف قرار داد.

نقاشی انقلاب اسلامی آیینۀ دوران خود است. این هنر آمیزۀ خارق‌العاده‌ای از «معاصرت» و «جوهرۀ معنوی بی‌زمان» است. «روز بزرگ» (۱۳۶۳) اثر نقاش انقلابی، کاظم چلیپا، فضای پرالتهاب انقلاب اسلامی ایران را به تصویر می‌کشد. مجسمه در حال فروریختن نماد پایان سلطنت پهلوی است و نور شدید پشت آن نشانگر امید و روشنایی پس از سقوط است. نقطه کانونی نقاشی شهیدی را به تصویر می‌کشد که بر دوش معترضان زخم خورده و غیرمسلح قرار گرفته و نشانگر بی‌گناهی و فدakarی اوست. دست خونین مردم سمت راست تصویر راه پرخون نهضت را فریاد می‌زند. سبک بیانگرو رنگ‌های زنده چلیپا احساسات و شور آن دوران را بازمی‌نماید و توانایی هنرمند را در تسخیر جوهرۀ روح انقلابی به نمایش می‌گذارد.

پایان بندی

پیوند «هنر» و «الهیات اعتراض» در رویدادهای چهارگانه ذکر شده شباهت‌های فراوانی دارند، اما این به معنای انکار تفاوت‌های اساسی آن‌ها نیست. هنر انقلاب اسلامی عمیقاً ریشه در سنت‌های اسلامی، ترویج ارزش‌های دینی و ایجاد حکومت اسلامی داشت. در مقابل، سایر رویدادها (می ۱۹۶۸ فرانسه، جنبش هیپی آمریکا و جنبش حقوق مدنی سیاه‌پوستان) تحت تأثیر فرهنگ غربی و بعضاً مسیحی بودند که عناصر سکولار و ضد فرهنگی را نیز در بر می‌گرفت. اهداف سیاسی و اجتماعی نیز متفاوت بودند. انقلاب اسلامی بر دگرگونی بنیادین و ساختاری دینی و سیاسی تمرکز داشت، در حالی که سایر رویدادها در پی به چالش کشیدن اقتدار، دفاع از حقوق شهروندی، آرمان‌های ضد فرهنگی و تغییرات گسترده اجتماعی بودند. رابطه این رویدادها با اقتدار دینی هم مشابه یکدیگر نبود. اما، در هر حال، زمینه‌های فرهنگی و تاریخی در تمام این وقایع تحول آفرین هنر را به شکل منحصر به فردی تحت تأثیر قرار داد؛ به نحوی که منعکس‌کننده پویایی‌های اجتماعی-سیاسی خاص و تغییرات فرهنگی باشد. ▶

هانیه‌بال‌الخاص از چهره‌های برجسته نقاشی دیواری در سال‌های اولیه انقلاب اسلامی بود. «بدون عنوان» (۱۳۵۸)، که الخاص آن را با همکاری نیلوفر قادری نژاد و مسعود سعدالدین خلق کرده، یک نقاشی بزرگ ۵ لته در ابعاد ۷۰۰*۱۴۰ سانتی‌متر است و وقایع مختلف انقلاب را به روشنی و سهولت روایت می‌کند. صفوف فشرده معترضان، جمعیت تشییع‌کنندگان، اسکلت‌ها و سربازان مسلح در تصویر مشهودند. در بخش مرکزی نقاشی، چهره‌های برجسته انقلاب (امام خمینی، جلال آل احمد و علی شریعتی) دیده می‌شوند. خود نقاش هم در گوشه‌ای از قاب وسط حضور دارد. اما فیگور مرکزی نقاشی مادری است که فرزندان را به سوی مخاطب می‌گیرد تا دایم نهضت را نشان دهد.